

REZUMAT AL TEZEI DE ABILITARE

Economia de piață și instituțiile sale: Evoluția sistemelor economice la confluența dintre bunurile publice și private

Călin Vâlsan

Lucrarea de față încearcă să prezinte într-un mod integrat și coerent contribuțiile academice și profesionale care au avut un impact major asupra carierei academice a candidatului. Contribuțiile enumerate și prezentate aici constituie și direcția științifică în baza căreia se solicită abilitarea în domeniul administrației publice. Subsemnatul a dobândit titlul de doctor în economia finanțelor la universitatea Virginia Tech între anii 1992 și 1996/97. Deși activitatea mea de cercetare a rezultat într-un portofoliu relativ variat, principala direcție de interes s-a axat pe:

- I. economia tranziției și problematica economică a post-comunismului;
- II. guvernarea corporatistă, și economia politica în general;
- III. economia bunurilor publice.

În prima parte a tezei de abilitare abordez problematica strategiilor economice adoptate în decursul perioadei de tranziție, cu precădere a procesului de privatizare în masă a întreprinderilor de stat desfășurat la începutul anilor '90.

Una dintre principalele trăsături ale procesului de privatizare se referă la percepția investitorilor externi - potențiali cumpărători de active privatizate - în condițiile unei asimetrii informaționale pronunțate. Atunci când investitorii externi cu acces la surse de finanțare relativ ieftine reușesc să discearnă prezența unor oportunități economice importante, ei licitează masiv prețul activelor în cauză și surclasează în acest fel concurența venită din interior: managerii și angajații întreprinderii care au resurse economice modeste și acces limitat la surse de finanțare în valută. Managerii și angajații întreprinderilor reușesc să achiziționeze activele privatizate doar atunci când au informații superioare despre valoarea activelor reale, informații care nu pot fi comunicate în mod credibil agenților economici externi. Astfel, în cel mai fericit caz, agenții economici interni devin cumpărători reziduali ai activelor în cauză.

În anii care au urmat publicării tezei mele de doctorat am abordat politicile financiare ale întreprinderilor nou privatizate și listate pe piața de capital din România (RASDAQ). Analiza pe care am desfășurat-o a stabilit că împrumuturile financiare pe termen lung (dar și cele pe termen scurt) ale firmelor privatizate sunt foarte modeste, dar sunt corelate cu naționalitatea acționarilor principali. Este clar ca teoria contractului dintre mandant și mandatar și costurile ocazionate de conflictul de interese dintre părți nu pot să explice aceasta situație. Evident, costurile informaționale, ratele ridicate ale dobânzilor și constrângerile bugetare contribuie la rezultatele pe care le observăm, deși aceasta linie de argumentare este oarecum banală și foarte generală. O explicație mai ținută și mai pertinentă aduce în discuție contextul istoric și social al tranziției, cu fenomenele de corupție și clientelism politic de rigoare.

Mai recent, împreună cu doi colegi de la Universitatea București am propus o abordare integrativă a întregului proces de tranziție dintr-o perspectivă istorică care face trimitere la perioada comunistă dinaintea anului 1989 și care analizează transformările sociale, economice, culturale și politice din perspectiva sustenabilității pe termen lung. Una dintre provocările majore ale perioadei de după 1989 este asigurarea unei creșteri economice susținute, modernizarea instituțională și politică a întregii societăți românești și asigurarea unei sustenabilități pe termen lung de care să profite pe deplin

și generațiile viitoare. Menționăm aici că această provocare nu este doar apanajul tranziției din România. Toate țările lumii, inclusiv cele mai dezvoltate se confruntă cu problematica sustenabilității și viabilității economice și politice. Ceea ce face din România un caz interesant este prezența unor condiții specifice care conferă situației curente o savoare aparte, cu pronunțat caracter mioritic.

Cu aceiași colegi de la Universitatea București am analizat legătura dintre capacitatea statului, competența instituțională a sistemului de administrație publică și nivelul de toleranță al cetățenilor cu privire la evaziunea fiscală. În acest scop am colectat un eșantion de 250 de observații în urma unui sondaj pe bază de chestionar și am descoperit că, din fericire, nivelul de toleranță în raport cu evaziunea fiscală este relativ scăzut, deși poate nu atât de scăzut pe cât s-ar fi dorit. Folosind o metodologie de tip PLS-PM am mai stabilit că percepția unui grad scăzut de capacitate administrativă și instituțională a statului, în condițiile în care se percepe și lipsa echității sociale, are ca efect încurajarea comportamentului de delincvență fiscală.

* * *

În a doua parte a tezei de abilitare prezint rezultatele unui studiu de amploare axat pe corporațiile canadiene listate la bursa din Toronto, studiu condus acum un deceniu și publicat în *European Journal of Comparative Economics*. Acest studiu este rezultatul unui interes crescând pe care l-am manifestat în domeniul economiei politice, strategiei publice a dezvoltării economice pe termen lung, guvernantei corporatiste și reglementării regimului corporațiilor pe acțiuni.

Canada reprezintă un caz aparte pentru că problematica economică și socială specifică acestei țări este greu de explicat în mod succint. Și mai greu este pentru cei din afară să înțeleagă ambivalența pe care canadienii o manifestă față de hegemonia economică și culturală americană. Canada este o țară imensă ca suprafață dar cu o populație modestă ca număr, răsfirată în șir indian de-a lungul unei frontiere care se întinde pe mii de kilometri, traversând 6 fusuri orare. În condițiile în care nu se știe exact unde începe și unde se termină frontiera nordică a țării, având în vedere că “restul” lumii se află la un alt capăt de ocean, națiunea canadiană se auto-percepe ca fiind extrem de vulnerabilă și dependentă de bunavoința Statelor Unite, ceea ce creează complexe de inferioritate dar și admirație profundă. Peste aceasta dramă existențială geo-strategică se mai adaugă una cu caracter intern: în ultimii 40 de ani, singura provincie francofonă din confederație – Quebec – a flirtat în mod constant cu secesiunea, ceea ce a avut ca rezultat ridicarea nivelului de angoasă existențială până la limita de avarie. Restul anglofon (și alofon) al Canadei s-a trezit prins între capriciile secesioniste ale populației quebecoise pure-laine și paternalismul arogant al americanilor. De aici și dilema. Pe de o parte se dorește o integrare economică și infrastructurală aproape totală (ceea ce s-a întâmplat deja), dar pe altă parte se respinge în mod categoric orice umbră de dominație politică sau culturală. Asta nu împiedică o majoritate a canadienilor să moralizeze și să polemizeze în mod constant pe tema politicii interne americane, de parcă ei ar fi cei care se vor îndrepta către urnele de vot în luna noiembrie.

Acesta este pe scurt contextul în care am studiat caracteristicile acționariatului canadian și am stabilit că există diferențe notabile între estul și vestul țării. Gradul de concentrare a acționariatului este mult mai ridicat în părți din Ontario, Quebec și provinciile maritime, și mult mai scăzut în restul țării. Aceste tendințe se explică prin interacțiunea dintre factorii istorici, instituționali și culturali care au produs politici cu un pronunțat caracter naționalist și protecționist, manifestate extrem de subtil și nuanțat în contextul unui sistem social-democrat cu veleități neo-liberale.

Tot în această parte a tezei abordez și problematica economiei comportamentale. În majoritatea țărilor lumii, instituțiile și politicile publice care au apărut în perioada postbelică reprezintă un tribut al modernismului și al încrederii depline pe care îl avem în triumful suprem al rațiunii umane. Dar dacă

nu este așa? Este absolut esențial să înțelegem resorturile psihologice și emoționale care stau la baza luării deciziilor indivizilor în contextul complexității sociale. Imaginea care transpare de aici este una care se află în dezacord profund cu modelul individualismului metodologic propus de Buchanan și Tullock.

* * *

În a treia parte a tezei de abilitare abordez problematica bunurilor publice. Mă bazez pe o literatură foarte bogată și diversă din domeniul economiei financiare, economiei politice și științelor politice. Trăim într-o perioadă în care natura procesului economic a cunoscut transformări radicale. Până de curand majoritatea producției industriale și economice era alcătuită din bunuri tangibile – mașini, echipamente, textile, alimente etc., obținute din materii prime și produse agricole. Azi, majoritatea outputului economic este alcătuit din servicii și produse intangibile, în principal informație, cultură și cunoștere, obținute la randul lor prin prelucrarea – nu a materiilor prime – ci a altor active intangibile: tot informație, cultură și cunoaștere. Schimbarea aceasta de paradigmă economică și socială necesită un nou model de guvernare corporatistă și al politicilor publice, pentru că prin natura lor, bunurile intangibile, în principal cunoașterea reprezintă bunuri publice.

Una dintre instituțiile care a pășit de multa vreme în sfera economiei cunoașterii este academia. Din nefericire academia, care a fost un deschizător de drumuri în perioada de început a capitalismului, a intrat într-un con de umbră în ultima vreme. În timp ce unele corporații sunt favorabile adoptării unor noi modele de guvernare mai flexibile și echitabile, care să reflecte rolul sporit al capitalului uman și social, academia pare că merge pe contrasens. Se adoptă modele de guvernare corporatiste perimate moral, bazate pe metrici de performanță dubioase, de parcă obiectul principal al activității l-ar constitui producerea de șuruburi și rulmenți, și nu investiția în capitalul uman și social al națiunii. Singura explicație pentru prezența acestor anacronisme o constituie tentativa clasei manageriale de a extrage rente economice fabuloase, comparabile cu cele ale managerilor corporațiilor cotate la bursele de top. În Statele Unite și Canada există deja multe universități în care pachetul salarial al rectorului depășește cu mult cifra de un milion de dolari – asta în condițiile în care universitățile sunt instituții non-profit. Exportul de educație post-secundară, o inovație americană, a devenit big business în țările dezvoltate, dar ca urmare a concurenței acerbe din ultimii 20 de ani, viabilitatea modelului este pe cale să fie compromisă.

Economia bunurilor publice este esențială pentru consolidarea politicilor și strategiilor pe termen lung. Pentru că în viitor vom consuma din ce în ce mai multe informații, cultură și cunoaștere, este important să înțelegem care este valoarea economică a acestora. Binîntele că subiectul este foarte dificil pentru că prin definiție, bunurile publice nu se tranzacționează pe piață. Dificil nu înseamnă imposibil și în viitor voi continua să mă concentrez în această direcție. În particular voi participa la un proiect științific de anvergură care are ca scop detectarea vieții pe planetele din afara sistemului nostru solar. Rolul meu constă în elaborarea unei metodologii care să permită evaluarea impactului economic al astronomiei. Acest subiect este de mare importanță pentru determinarea bugetului unor instituții precum NASA și CSA și elaborarea politicilor publice de finanțare a explorării spațiale în general, și a astronomiei în particular.

O altă direcție de cercetare pe care o voi urma în viitorul apropiat se axează pe analiza distribuției spațiale a capitalului social în Statele Unite și raportul pe care această distribuție îl are cu gradul de inegalitate economică și socială. Ambele proiecte se înscriu în sfera de interes academic manifestată în ultimii ani.